

1. HÓDOLAT OTTORINO RESPIGHINEK

Ottorino Respighi Bolognában született 1879. július 9-én, és Rómában halt meg 1936. április 18-án.

„20 éve tanulok zenét, és megdöbbsenem, hogy csak most találkoztam ezzel a remekművel.”

„Sohasem hallottam róla. Zseniális mint minden Ottorino!”

Ilyesfajta hozzászólások sokasága olvasható a YouTube-n. Persze, ez a tájékozatlanság nem feltétlenül az egyének hibájának, sokkal inkább a zeneoktatásnak tudható be. Hiszen a „kommentelők” között akadnak igazi hozzáértők is. Mégis, mi lehet az oka e szembetűnő tájékozatlanságnak? Netán mellőzöttségnek? Néhány alkotás kivételével miért nem játsszák a zenekarok a teljes életművet? Vagy, hogy mondanivalóm még pontosabb legyen, miért olyan ritkán szólalnak meg Respighi művei?

¹ ***Szili István** nyugdíjas főiskolai oktató (ELTE Tanárképző), biológus - és zenekedvelő. Zenei témájú írásai megjelentek már többek között a Természet Világa c. folyóiratban, és a Napút c. online folyóiratban.

A feltett kérdésre válaszolni nem tudok, de azt meg kell jegyeznem, hogy egyáltalán nem csak magyar jelenségről van szó. Márpedig zeneszerzőnk viszonylag rövid életében mindent elkövetett, hogy hírnévre tegyen szert. Bár nem volt csodagyerek, mégis számos feljegyzésre méltó tulajdonsággal bírt. Nyolc éves koráig cseppet sem érdekelte a zene, holott nagyszülei szobrászok, szülei pedig muzsikusként voltak. Húsz évesen (1899) mégis hegedűművész diplomát kaphatott. Zongorázni szinte titokban tanult meg, hárfán játszani meg néhány nap alatt. Más hangszereken is jól játszott. 11 nyelven beszélt és olvasott. 21 évesen megszerezte a zeneszerzői diplomát is. Ekkor jelentette ki róla egykori tanára, Martucci: „Respighi nem tanuló, Respighi mester.” És végül el kell árulnom, hogy *narkolepsziában*, egyfajta különleges alvászavarban szenvedett, emiatt gyakran volt kimerült, fáradt.

O. Respighi fiataalkori portréja

Élete során sokat utazott. Oroszországban, ahol 1900-ban egy idényre első hegedűsnek választották az Orosz Birodalmi Színház zenekarába, megismerkedett *Nyikolaj Rimszkij-Korszakov*val, akivel életre szóló barátságot kötött. A zenetörténet úgy tuja, hogy nála tökéletesítette a hangszerelés tudományát. *Szergej Pavlovics Gyagilev*vel ápolt kapcsolatának több balettzenéje köszönhető. Brazíliai útját zenekari műben örököltette meg. Berlinben a magyar származású *Gerster Etelka* énekiskolájában egy időre kísérőként szerepet vállalt. Ez a tény vokális ismereteinek gyarapításához és operák írásához vezetett. Járt az Egyesült Államokban is, ahol megismerkedett *Elizabeth Sprague Coolidge* zongoraművésszel, akinek műpártoló alapítványa művet rendelt tőle. (akárcsak Bartóktól.)

Elizabeth Sprague Coolidge (1864-1953)

1927-ben így született meg a híres „Trittico” – Botticelli három festményének ihletésére írt szvit. Méghozzá a Tavasz, A bölcsek imádása (nálunk inkább napkeleti bölcsek, háromkirályok) és a Vénusz születése. (*Trittico Botticelliano* – I. *La Primavera. Allegro vivace*; II. *L'adorazione dei Magi. Andante lento*; *La nascita di Venere. Allegro moderato*). A kamarazenekar számára írt művet év végén egy bécsi koncerten mutatták be Elisabeth Sprague Coolidge és a szerző jelenlétében.

Ottorino Respighi - Trittico Botticelliano (18:20)

1. La Primavera - [0:00](#)
2. L'Adorazione dei Magi - [5:24](#)
3. La nascita di Venere - [13:24](#)

Performed by the Philharmonia of London Conducted by Geoffrey Simon

Vajon milyen hangulatot áraszt ez a muzsika?

Már itt, elemzésem legelején le kell szögeznem, hogy minden vonatkozásban sajátosan egyedi, ha úgy tetszik, „ottorinós hangulatú” zene ez. Melynek rövidebb részleteiben azért sok minden más hatás is felismerhető. Leginkább talán a reneszánszé. Nem véletlen: Respighi nem egyszerűen érdeklődött a régi (névtelen és nevezetes) komponisták művei iránt, de igen gyakran átírta, illetve hangszerelte őket. Példa rá a Madarak (Gli Uccelli), a Régi dalok és táncok (Antiche danze ed arie), vagy a Concerto Gregoriáno, illetve a Római ünnepek (Feste romane). Összességében tehát modernizált reneszánsz (vagy korábbi és későbbi korból származó) muzsikát hallunk. Ez a felfogás érvényesül a Trittico-ban is, méghozzá minden korábbtól eltérő, egyedi módon.

Sandro Botticelli: A tavasz (La Primavera)

Az 1482-ből származó első kép, ami elénk tárul Botticellitől, tehát nem más, mint **A tavasz** (La Primavera). A képen Chloris/Flóra kettős alakja Zephürosszal, Vénusz, a Khariszok (más néven Gráciák) táncoló hármasa (Aglaia, Euphroszüné és Thaleia), valamint Ámor-Cupido és Mercurius (görög nevén Hermész) látható. A sok alakkal ábrázolt kép sokféle jelentést hordoz: a tavasz allegóriáján kívül jelentheti a termékenységet, vagy akár a szerelmet is.

Hogyan jeleníti meg zenéjében mindezt Respighi? Úgy, mint egy igazi pásztorjátékot, ahol Árkádia erdeiben pásztorok és nimfák között zajlanak az események, ahol felhangzanak a reneszánsz táncritmusai, ahol madarak és fuvalák adnak hangversenyt, ahol minden elborítanak a nyíló virágok. Botticelli ötszáznál is több virágos növényfajt pingált Flóra ruhájára és környezetére, Respighi pedig élő, színes jelenetvé varázsolta azt hangszerei által. A sietősség képzetét jelzi mindenestől: növekedni, virulni minél hamarabb, fészket rakni, sokasodni! A hegedűk vibráló játéka váltja ki ezt az érzetet, amire kürtök felelnek, mintha csak riadót fújnának. Végül az egész hangzás egy tűzijáték robbanásához hasonló színorgiába megy át. A vezérszólam fagottra, fúvósokra vált, miközben újra, egyre hangosabban, mélyebb regiszterekre támaszkodva, sürgető módon már az egész zenekar szól. A kürtök előbbi riadóját sorban átveszi a zenekar többi tagja is, miközben ritmusváltással, kihagyással, váratlan irányváltással fokozódik a siettetés irama. (Mindez reneszánsz jellegzetesség!) A kürtök korábbi szólamait most az oboa és klarinét felváltva játssza: olyan hangzás ez, mintha a föld alól szólna, mintha a gyökerek, sőt, mintha a csírák zenéje lenne. A sebesség növekedése és az erősödő hangok végül szinte

kirobbantják a föld alól a növényeket. Végül is a zenekar hangzásvilága himnusszá magasztosul, amibe mindegyik hangszer bekapcsolódik, teljes a kavalkád, a madarak szólnak, a nimfák énekelnek. Nincs megállás, a tavasz kiteljesedik: a hegedűk újból vibrálni kezdenek, de zene váratlanul megszakad, mintha csak a következő tavaszt, vagy képi látnivaló végét jelezné.

Témájában és festészeti/zenei megjelenítésében egyaránt eltér a középső műalkotás, **A bölcssek imádása** (La nascita di Venere). A gótikus és reneszánsz festészetnek egyaránt gyakori témája volt a „Jézus születése” körüli eseménysorozat ábrázolása, gyakran szárnyasoltárok formájában. (A Trittico szó „háromszárnyú oltárt” is jelent!) Úgy gondolom, mert, erre nézve bizonyítékot nem találok, hogy csakis Respighi leleménye lehet az elnevezés. Ugyanis mindhárom képben valamiképp a *születés, megújulás* témája szerepel. Csakis Respighi képzelete kapcsolhatta össze a három festményt a közös tartalom alapján. Máskülönben legfeljebb a Tavasz és a Vénusz születése kerülhetett volna egymás mellé, a Mágusok semmiképp. Respighi két antik téma közé elhelyezett egy vallásos tárgyút, kifejezve a reneszánsz iránti elkötelezettségét, illetve vallásosságát. (Ez utóbbira olyan művei is utalnak, mint a Templomablakok, vagy a Concerto Gregoriano.)

Sandro Botticelli: A bölcssek imádása; a térdeplő alak Cosimo de' Medici, mellette Piero és Giovanni, körülöttük a Medici-udvar több tagjával (Uffizi)

Most elemezzük egy kicsit A bölcssek imádása című festményt. Sokféle újdonságot fedezhetünk fel rajta, mégis leginkább a perspektivikus ábrázolást kell kiemelnünk. A korábbi időkben készült festményeken ezt a jelenséget nem nagyon tapasztaljuk. A kép alakjainak elhelyezését nem csak a perspektíva szabályai szerint, de származásuk, rangjuk hierarchikus elemei által is figyelembe kellett venni a kép alkotójának. Ami Medici-megbízás alapján

született, ezért még az (időközben vagy korábban) elhunyt alakok: rokonok és szövetségeseik, sőt szimpatizánsok is szerepelnek rajta. A kép jobb oldalán maga a festő is látható: kifelé néz a képből. Az Uffiziben még két másik képen is szembeötlenek Botticelli újításai, méghozzá *Filippino Lippi* és *Leonardo da Vinci* festményein.

Mit tehet ehhez a képhez a zeneszerző? Felidézi a karácsonyi hangulatot. Méghozzá egy adventi és egy karácsonyi ének segítségével. Elsőként az adventi éneket, a „*Veni, veni, Emmanuel*” (Jöjj el, jöjj el Emmanuel) kezdetűt halljuk. Ez egy réges-régi egyházi ének, amely egy XVIII. századi francia misekönyvben maradt fenn. Az eredete ismeretlen; feltehetően a XIV–XV. századból származik, amely Kodályt is megihlette:

Kodály: Adventi ének (4:36)

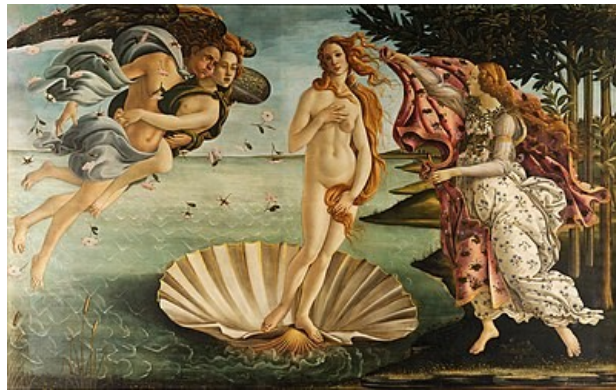
Ars Nova Sacra Énekegyüttes vezényel: Párkai István
(2007.12.08., Belvárosi Szent Mihály templom, Budapest)

A Megváltó eljövételének hírnökeként szerepel Respighinél is. Halkan, mintha zarándokok énekelnék, lassan, fokozatosan erősödik, de sehol sem válik hangossá, ahogy az a karácsonyi hangulathoz illik. A második ének a „*Tu scendi dalle stelle*” (Lejössz a csillagok közül, óh Mennyei Királya) egy népszerű (gyerek)dal, aminek dallamát és himnikus szövegét eredetileg *Alphonsus Liguori* nápolyi pap írt 1732-ben:

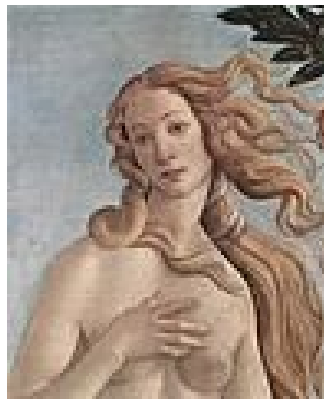
Andrea Bocelli - Tu Scendi Dalle Stelle - Live From The Kodak Theatre, USA / 2009 (3:16)

Ez is visszafogottan, de változatosan hangzik. A két dallam között, tehát középsőként hallhatunk egy pattogósabb ritmusú szakaszt is, amiben szerephez jut még a zongora (vagy cseleszta?), és a triangulum is. Ez vélhetően (de cseppet sem biztosan) magától Respighitől származik. A hármas tagolódás a három

mágusnak felel meg, akik ajándékokat hoznak a Kisjézusnak, és a Biblia szerint egy jövendölésből vették a hírét a születésnek

Sandro Botticelli: Vénusz születése (tempera, vászon, 1485 körül), Uffizi, Firenze

A Vénusz alakjának részlete a Vénusz születése c. Sandro Botticelli festményen (1484-1486 körül)

A harmadik Botticelli festményen (**A vénusz születése**) csak Vénusz, és néhány alak látható. Vénusz arcát (netán testét is?) a 23 éves korában elhunyt, páratlanul gyönyörű Simonetta Vespucciról mintázhatta:

Piero di Cosimo: Egy nő portréja, aki állítólag Simonetta Vespucci (kb. 1490)

Simonetta Vespucci (szül. Cattaneo ; 1453–1476), becenevén la bella Simonetta , genovai olasz nemesi nő volt , a firenzei Marco Vespucci felesége és Amerigo Vespucci unokatestvére . Korában Olaszország legnagyobb szépségének ismerték, és állítólag Sandro Botticelli , Piero di Cosimo és más firenzei festők számos festményének mintája volt. További információk a Simonetta Vespucci és Sandro Botticelli „kapcsolatáról”:

[Simonetta Vespucci - Wikipedia](#)

A lebegő alakok egyike Zefürosz, aki a szelet jelképezi, és Vénuszt igyekszik partra segíteni. A hozzátapadó nőalak Aura vagy Bora nimfa lehet. A parton vélhetően Chloris/Flóra, vagyis a tavasz hírnöke áll, babérfák alatt. Kezében köpenyt tart, amit százszorszépek, kankalinok díszítenek, ruháját pedig búzavirágok. Bimbózó és nyíló rózsák hullnak rájuk. A kép ugyanis, címével ellentétben nem a születést, hanem a Ciprus szigetére való leereszkedést, és a Vénusz-kagylón történő partraszállást ábrázolja. (Egyébként a Vénusz-kagyló – másik nevén fésűkagyló, mint allegória, a középkorban a nők szemérmét, vulváját jelentette...)

Ismét feltehetjük a kérdést: hogyan jeleníti meg Respighi ezt a látványt zenéjében? Hihetetlen érzéki módon. Szinte érezzük a part felé fújó szelet, a tenger lágy hullámzást, és elbűvöl bennünket Vénusz-Simonetta földöntúlinak ható látványa. Vonósok és fuvola, hárfa és zongora, kürtök, fagott, klarinét és oboa szólnak, de mindegyikük fölött a hárfa akkordjai a szószólók. Már mindegyik hangszer szól, egyre erősebben, hangosabban, egyre magasabb hangon és méltóságteljes ütemben, végül himnusszá fejlődik az egész. Az istennő partot ért! A vonósok által elhalkul a zene, már csak a hullámokat idézi, elcsendesedik a fuvola-szél, a hárfa utolsó akkordjai a partraszállást igazolják, végül a maguk a hegedűk is elcsendesednek. A 48 éves Respighi újabb remekművet alkotott. Méghozzá ízig-vérig olasz remekművet.

2.

SZERELEM ŐSSZEL

Kékesen szállongó laza füst terítette be a völgyet, ami a leveleket megbillenteni sem tudó szellőben lassan-lassan a falu domboldali vége felé terelődött. Csak állt és nézte a magasból elébe terülő látványt. Számolni kezdett magában, miközben a füst áramlását figyelte.

- Még tíz perc – gondolta, – és a füst ideér.

Mintavétel gyanánt mélyen beleszimatolt a levegőbe, remélve, hogy a füst megérkezésekor már nem kell itt ácsorognia. A völgyalji szekérúton tehénfogatos szekér ballagott komótosan, frissen letört fosztatlan kukoricával megrakva, ami árulkodón fehérlett a szekérderékban. Néhány jókora takarmánytők sárga foltja is ott virított, mintha csak a késő délutáni nap kéredzkedett volna oda egy kis ingyenes szekerezésre. A fogat gazdája ostort pattogtatva lépkedett a tehenek előtt, de a hangokat a távolság miatt már nem hallotta. Az ember is, az állatok is nemtörődöm-módon, bőséggel rúgták a lustán szétterülő port. Régóta nem esett már eső, nem csoda, ha az utak egy tűzvész füstjével vetekedve porzottak. Pedig jócskán októbert írtak a naptárban.

A közeledő este megborzongatta. Hosszú ideje, talán másfél órája állt már őrhelyén a buszra várakozva. De az, fittyet hányva a menetrendre, csak nem akart megérkezni. Pedig sietős lett volna a dolga, hiszen a mai találkára szánt időt is csak magát áztatva sikerült kiszakítani zsúfolt életrendjéből. Igen, mert a találkák nem szerepeltek az előre meghatározható menetrendekben, ráadásul megvalósulásuk nagyon sok mindentől és mindenkitől függött. És nem csak az ő oldalán. Arról nem is beszélve, hogy betervezésük néhány hónappal ezelőtt még egyáltalán sehol sem szerepelt.

Bosszús volt magára, és *őrá* is, mert a találka elmaradt, vagyis hasztalan fáradt ide. És most még a busz sem képes időben érkezni. Hogyan alakulnak majd a dolgai ezek után? Ezt egyelőre nem akarta mélyebben végiggondolni. Figyelmét a kellemetlen gondolatok helyett a közeli ház nyitott ablakából kiszűrődő rádiózene kötötte le. Nagyon ismerősnek tűnt minden akkord, tudta, hogy valahol, talán nem is olyan régen hallotta már, és akkor is a hatása alá került. Talán megviselt idegei akadályozták a felismerést, talán zenei memóriája nem volt még elég fejlett, de leginkább kizök kent állapotát okolta, hogy nem jön rá a zene mibenlétére. Legalább is addig, amíg az őszi levélhullást kifejező tételre nem került sor.

- Hát persze! Hogyan is nem jutott azonnal az eszembe! A Négy Évszak! Ez az! No lám csak, úgy-e, hogy Vivaldi!

[Antonio Vivaldi:A négy évszak – YouTube \(40:37\)](#)

A négy évszak Antonio Vivaldi 1725-ben írt négy hegedűversenyből tartalmazó ciklusa.

1.Tavaszi **[00:00](#)** 2.Nyár **[10:01](#)** 3.Ősz **[20:21](#)** 4.Tél **[31:57](#)**

Jonathan Carney (hegedű) és a Brit Királyi Filharmonikus Zenekar

A csendes örvendezés hatására egyszeriben megenyhült, feszültsége feloldódott, korábban felhalmozott mérge elpárolgott. Szerette ezt a zenét,

mindenestől, teljességében szerette. Szerette valóságghú mivoltát, ami barokkos stilizáltsága ellenére minden hangjából fényesen kiviláglott. Szerette velencei eredetét, a hullámozó víz gyakran felbukkanó motívumait, a zene ütemét megszabó hatását, és azt is, ahogyan a hírneves velencei a „szárazföld” – vagyis a hegyek, völgyek, erdők, mezők, városok hangzó világát is zenévé tömörítette. Gyakran gondolt arra, miként lehet az, hogy olyan sok embert nem érint meg az efféle zene nyilvánvalósága, hogy annyian nem értik az ilyen közléseket, és számukra idegen marad a művészi megközelítés. Úgy vélte, a zeneértésben nem a tanultság és művelettség, illetve ezek hiánya a vezérmotívum. Valami további érzék kell mindehhez, veleszületett képesség vagy tulajdonság, ami aligha elsajátítható. Az is lehet, hogy olyan mély és titokzatos életképesség, mint amilyen az erkölcsi állapot élménygazdag megélése. Igen, azt is felfedezte, hogy a zene megértésében nagyon fontosak a személyes élmények. Minél több van ezekből, annál sokrétűbb, színesebb, kifejezőbb hatású a zene. És boldogan gondolt arra, hogy egyre többször érzi meg, éli át a zenei világ jelzéseit. Mondhatni, ezek nélkül silányabb lenne az élete.

A megérkező füst és utcazaj arra készítette a rádió tulajdonosát, hogy becsukja az ablakot. Kitekintve meglátta a fiút, amint a kerítésnek támaszkodva, félig az ablak felé fordulva a fülét hegyezte. Ugyancsak rácsodálkozott, a kelleténél hosszabban is nézte. Ezt ő is megérezte, és hirtelen az ablak felé fordult, ahonnan egy üdén vonzó, mélybarna tekintetű fiatal nő bámult rá. Pillantásuk szemvillanásnyira összetalálkozott. Zavarában a fiú szólalt meg:

- Vivaldi ...Négy Évszak...Kérem, ne csukja be az ablakot! Hadd hallgatom végig! Olyan ritkán lehet hallani...

Így könyörgött a nőhöz, aki még mindig őt bámulta, és a hallottak miatt egyre jobban elcsodálkozott:

- Maga ezt hallgatja? Ennyire tetszik?

- Igen, tetszik. Nagyon tetszik. Mintha az én zeném lenne, annyira tetszik.

- Talán zenész? – kérdezte a nő az ablakból.

- Nem, dehogy... csak egy diák...egy hallgató. Nem zenész! Nem szakmabeli. Csak afféle aficionado.

- Afféle micsoda? – kérdezte a nő csodálkozva. - Mit mondott, micsoda?

- Hemingway. Hemingwaytől. A halál délutánból...az aficionado a hozzáértő laikus, a szívbeli szurkoló megnevezése a bikaviadalban. Legegyszerűbben talán műkedvelőt jelent. Szóval műkedvelő.

- Maga szereti a bikaviadalt? – kérdezte a nő megrökönyödve.

- Dehogy! Jószerevel még filmen sem láttam. Legalább is nem végig. De Hemingwayt kedvelem, és ezt a szót tőle tanultam.

- Talán spanyol... vagy angol szakos?

- Ó, dehogy. Távol áll tőlem. Azaz, mégsem. A spanyol hangzást, a latinos tisztaságot nagyon is szeretem. Szívesen megtanulnám. Persze, az angol, az más. De én egészen másra készülök.

- Akkor hát...— és a nő kissé kacér hangon folytatta: - kitalálhatom? Rájöttem! Maga orvostanhallgató!

- Ördöge van! Az vagyok – füllentette, hogy a nő végre megnyugodjon. Mert a zene eközben már az utolsó évszokról, a télről kezdett szólni. Amit nagyon szívesen végighallgatott volna!

- Tudja mit? Jöjjön be, hallgassa meg itt a befejezést! – ajánlotta talán saját maga számára is váratlanul a nő.

- Köszönöm, –válaszolta meglepetten, - de a buszra várok.

- Ó, arra hiába vár! Úgy hallottam, balesete volt, mostanában aligha jön.

- Tényleg? Akkor hát...komolyan gondolta, hogy bemehetek?

Fölöttébb tétován kérdezte, hiszen ilyen szívességet még soha életében nem tapasztalt.

- Jöjjön csak bátran! Engem nem zavar. Leülhet, és kényelmesen végighallgathatja a zenét.

Ismeretlenként ez a nagy bizalom alighanem csakis az „orvostanhallgatónak” szólt. Ám most nem volt ideje ezen tépelődni. Kókadozó, lecsupaszodott mályvák, kigömbölyödő tányérú félig elszáradt napraforgók, még mindig édes illatot ontó petúniás virágágak között vezetett be az út a ház udvarra nyíló bejárathoz. A nő sietősen elébe jött, sudáran, karcsún megállt előtte és kezét nyújtotta:

- Anna!

- Péter... Lankóczy Péter.

Nem akarta elárulni a vezetéknevét, hisz' a lány sem mondta meg a magáét. Most aztán röstelkedhet a szószátyárságáért.

- Tényleg nem zavarok? – kérdezte újólag. Pedig akkor már érezte, hogy itt senkit sem zavar, ő azonban ugyancsak zavarban van.

Beléptek a félhomályos előszobába, azon át a zenétől visszhangzó szobába. Anna rámutatott egy kopottas karosszékre, amiben háttámlaként tömött párnák dúslakodtak.

- Itt biztosan jó lesz!

És, hogy jelét adja, a továbbiakban nem fog sem beszélni, sem kérdezősködni, ő is leült egy másik karosszékbe, arcát tenyerébe fektette és a zenére figyelt. Most már végig kellett játszani a játékot, akármi történik is.

toplayalong.com

Violin Winter II. Largo A. Vivaldi
from The Four Seasons

Largo

Sheet music from toplayalong.com © Copyright 2016

A négy évszak Op. 8 No. 4 A tél - II. Largo – YouTube (2:15)

Antonio Vivaldi: A négy évszak Op. 8 No. 4 A tél - II. Largo

Magyar Rádió és Televízió Szimfonikus Zenekara, Kovács Dénes (hegedű), vezénye: Lamberto Gardelli

© 1976 HUNGAROTON RECORDS LTD.

A *largo* tétel sűrű hóhullása minden más hatásnál érzékletesebben idézte a közelgő telet. Gyermekként egyszer kis szánkóján hanyatt dőlve nézte az égből leomló, szünni nem akaró hószakadást. Néha sikerült egy-egy pelyhely legutolsó útját végig kísérni, de a folyton nyüzsgő, szüntelen-szüntelen vibráló mozgás, és a szemébe hulló pelyhek miatt abbahagyta a játékot. Mintha most is ez történt volna, és mintegy védekezésül, lehunyta a szemét. Bár tudta, hogy így védtelenné válik, mégis kíváncsivá tette a szituáció: vajon a lány megérzi-e, hogy az arca most akadálytalanul tanulmányozható.

A lány még nem fogta fel tettének súlyát, csak elbűvölte, hogy egy eleven lény, egy egészen fiatal férfi társaságában hallgatja a rádiót, úgy, ahogy mindig is szerette volna. Mindig is erre a pillanatra várt, a Látogatóra, aki majd itt

marad és értékesé, de legalább is színesebbé teszi az ő életét. Persze, egy pillanatra kijózanodott, mert átsuhant a tudatán, hogy ez csak egy kivételes eset, egy olyan véletlen, ami többé aligha fordul újra elő. Sikítani szeretett volna, hogy ne így legyen, hogy ez a zenekedvelő fiú válassza őt, hogy legyen a társa, mert megbolondul a magánytól, attól az érzéstől, hogy lelkének feltáratlan kincsei mind elvesznek, hogy elhervad, elsorvad a felismerés hiányától, attól, hogy benne senki sem látja meg a soha kihunyni nem tudó tüzet, az érdemes társat. Lezárt szemhéja alól könnyek buggyantak ki, saját maga számára is meglepetés-szerűen, de nem volt ereje a letörléshez, eltitkoláshoz, semmihez sem, ami mozdulattal járt volna, csak behajlított karján nyugtatta a fejét és hagyta, hogy a zene utolsó akkordjai végképp felkorbácsolják érzéseit.

Amikor csend lett, és szerencsére a bementő is késlekedett, a fiú felé fordította az arcát. Ezt kellett tennie, hiszen ugyanekkor a fiú is felé fordult és zavarta nézte a lány nyíltan könnyes szemeit. Megszólalni nem tudott, nem is akart elsőként, bár feszélyező érzése újra fölerősödött, és mozdulatot tett, hogy föláll, megköszöni az egészet és akár busz nélkül is, de nekivág a hazavivő útnak.

A lány megérezte a szándékát, keze fejével letörölte a könnyeit, szíogott egyet és felpattanva elállta a fiú útját. Szembe kerülve vele egyenesen az arcába nézett, mintha a jövőt akarta volna kiolvasni belőle.

- Úgy látom... magát is egészen meghódította Vivaldi, – mondta akadozva, jó szándékúan a fiú. Kotorászni kezdett a zsebében, és egy tiszta, vasalt és illatos zsebkendőt húzott elő, majd gyengéden letörölte a lány könnyeit.

- Ha megengedi – tette hozzá, de nem várt az engedélyre. Néha még velem is előfordul – árulta el gyengeségét a lánynak.

A lány még mindig nem szólalt meg, mert amit mondani szeretett volna, azt nem mondhatta ki.

- Köszönöm, – rebegte végül, - köszönöm.

- Nem csak a zenétől van, – mondta aztán felbátorodva. - Nem csak attól... De, hogy mitől, arról hallgatott. A fiú meg úgy érezte, azt nem szabad megkérdeznie.

- A zene az emberen uralkodó legnagyobb hatalom, mondta aztán magát is meglepve a soha így meg nem fogalmazott gondolattól. A zene, meg a szerelem – egészítette ki magát. Közben ugyanis Petőfi jutott az eszébe, aki a szabadságot helyezte a szerelem előterébe.

- Igen, a zene... és a szerelem.

Végre a lány is megszólalt, egyetértése biztatásként hangzott, noha a fiú még mindig nem fogta fel ezt biztatást.

- Ne haragudjon, most már el kell mennem. Ne haragudjon, hogy így betörtem az életébe. Ne haragudjon rám, hogy az ablaka alatt hallgatóztam. Nagyon szép élményben volt részem...szebb volt itt, mint egy hangversenyteremben...

- Hát, ha így van... akkor... akkor miért siet ennyire... hová menne így el? – kérdezte a lány reménykedve. Főzök magának egy kávé... vagy teát, ha szereti. Ha a busz megérkezik, csak ki kell lépnie az utcára. Nem fogja lekésni.

Mind ezt szinte könnyörögve, esdekelve mondta, és a fiú megsejtett belőle valamit.

Most vizsgálni kezdte a lány arcát, mintha eddig még nem is látta volna. Nagyon különös arc volt, annyi bizonyos. Nehezen megjegyezhető, sokféle rejtőzködő vonással, változatos arcjátékkal. Leginkább az döbbenette meg, hogy semmilyen ismert archoz sem tudta hasonlítani. Legfeljebb külön-külön, egy-egy részletét. De ez félrevezető törekvésnek bizonyult. Igen, mert valamivel később már azért szenvedett, hogy képtelen volt maga elé idézni az arc egészét. Csak a nagy sötétbarna szemeit, egy-egy villanásra. Bár éppen ezek a szemek uralkodtak az egész arcon, sőt, a lány egész lényén is.

- Ó, hát az már túlzás! – szabadkozott, - túlzás, hogy ennyire törődik velem. - Nem is tudom, hogyan köszönhetném meg...

De a lány kisurrant a szobából, otthagya őt magában. Kintről vízcsobogás, edényzörgés hallatszott. - Tényleg teát akar főzni nekem! – villant át rajta a felismerés. - Talán egyedül él? Úgy tűnik, igen.

Körülnézett a lakásban, ahol mindenütt rend honolt. Sehol egy elhányt, árulkodó ruhadarab. Ám mégis! Az ablak előtt régimódi íróasztal, tele könyvvel és iskolás füzetekkel. Közelebb lépett a fűzethalomhoz, és minden megvilágosodott. Tanítónő! Úgy látszik, vendéglátója egy falusi tanítónő. Kiemelt egy könyvet a halomból. Jane Austen angol nyelven. Hmm – gondolta félhangosan. Nem rossz. Nem szokványos. Sőt!

A könyv lapozgatása közben a lány észrevétlenül visszatért.

- Jaj, hát felfedezte? – kérdezte mintegy szabadkozva. - Úgy kaptam ajándékba. Nagyon érdekes olvasmány. De inkább a nyelvi készségeimet fejlesztem vele.

- Hát egy tizenkilenc század-eleji mű még magyarul sem lenne könnyen érthető! Minden elismerésem a magáé, ha ezt olvassa.

A lány elpirult.

- Igen, olvasom... sőt fordítom. Ugyanis fordító szeretnék lenni. De eddig még sehol semmit sem fogadtak el tőlem. Persze, meg sem nézték, nem, hogy elolvasták volna.

- Ez már velem is megesett – kottyantotta el a fiú, veszélybe hozva az orvostanhallgatói státuszt. (Amit talán be is kellett volna már vallania, de még nem látta érkezettnek az időt.) A lány csodálkozó tekintetét látva folytatta:

- Én is csak a nyelvtudásom karbantartása érdekében fordítgattam. Aztán eszembe jutott, hogy talán pénzt is lehetne vele keresni. Elvittem a fordítást egy kiadóba, és otthagytam. Néhány hét múlva megkaptam az elutasító választ. Miszerint a szóban forgó írást már 20 évvel korábban lefordították, ezért az új fordítás most érdektelen. Nem emiatt, de hát én nem is fordítónak készülök...

Eközben ugyancsak vívódott magában és kisvártatva meglepetést okozva hozzátette:

-... és nem is orvosnak. Ezt maga feltételezte rólam, én meg ráhagytam. De nem szeretnék hazug színben feltűnni. Én biológusnak készülök. Végül is elég közel áll az orvostudományhoz.

A lány meghökkent ugyan, ám nem haragudott meg. Ez az új verzió sem volt ellenére.

- És ... és ha szabad kérdezni, mit ... mit csinál egy biológus? Úgy értem, milyen foglalkozást tud magának választani?

- Ó, hát nagyon sokfélét. A legtöbben kutatók lesznek, laborokban, intézetekben helyezkednek el, sőt újabban üzemekben is. Ők járnak a legjobban, mert ott jobb fizetést kapnak.

- ...és... Péter... maga melyiket választja?

- Hmmm, azt még én sem tudom. Mivel leginkább a növényi szövettenyésztés érdekel, talán én is termelőüzembe kerülök. Legalább is remélem, hogy amikor a diplomám a zsebemben lesz, már létezni fog ilyesféle üzem. Tudja ... Anna, ezekben a laborszerű üzemekben vírusmentes szaporítóanyagot állítanak elő. Olyat, ami majd két-háromszorosára nő az adott típus ismert változatának. Mert makkegészséges. Képzelje csak el egy ilyen növény virágait...

Rájött, hogy erősen belelendült, és talán untatja a lányt. Az is zavarta, hogy milyen simán viszonzta, hogy a lány a nevén szólította, mintha már régóta ismernék egymást. Hiszen még a közvetlen diáktársaival is kimért, távolságtartó volt, főleg a lányok esetében, hogy kapcsolatukba ne férközhessenek érzelmi szálak. De itt, itt bizony nem bánta, hogy valami megrezdült benne. Valami névtelen hang, vagy érzés, vagy gondolat, vagy ki

tudja, micsoda. Csak azt érezte, hogy ez a lány közel áll hozzá, nagyon közel. Mintha mindig is ismerte volna, annyira. De mind ezt kimutatni nem merte, mert még nem is lehetett.

A teavíz sutyorogva felforrt, és Anna közben előkészítette a csészéket. Már éppen a kitöltéshez készülődött, amikor az utca felől behallatszott a megérkező busz hangja.

- Jaj, Istenem, – kiáltott akaratlanul a lány, - itt a busz!

Péter kétségbe esetten nézte Annát, mert éppen kezdte otthon érezni magát a teázás előkészületei miatt.

- Kérdezzük meg, mikor indul vissza! – javasolta Anna.

Egyszeriben az utcára rohantak, de a busz máris indulni készült. A vezető türelmetlenül integetett, hogy szálljanak fel. Péter felszállt, és az ajtók az orra előtt becsapódtak.

- Visszajövök! Visszajövök! – kiabálta a kétségbeesett Anna felé, és nem tudta, hallja-e, amit mond. Gyorsan megtudakolta a vezetőtől, hogy a következő járat másfél óra múlva érkezik. Erre föl a legelső megállónál leszállt és félig-meddig futva visszafelé indult. Nagyon röstellte, hogy ilyen kurtán elszelelt, sohasem tudta volna megbocsátani magának ostoba viselkedését. De valami más is húzta, egy homályos érzés, aminek most még nem lehetett nevet adni.

Anna kiskapuja félig nyitva maradt, így kiabálva indult befelé, nehogy megijessze a lányt.

- Anna, Anna, hol van, merre van? Visszajöttem! Meginnám a teámat... ha ki nem dob az előbbi udvariatlan távozásomért!

Anna kisvártatva kijött az udvarra. Feldúlt arcán sírás nyomai látszottak. Haja felborzolódott, és most mégis, zavart örömmel és a szeme sarkában bujkáló reménysugárral Péter elé lépett.

- Uram, a teája elkészült! Lépjen be szerény hajlékomba és tiszteljen meg becses személyével. Nem tehetünk róla, hogy az előbb zavaró körülmények majdnem meghiúsították bontakozó ismerkedésünket.

Péter hirtelen nem tudod mit felelni erre a „dzsénausztenes” szófordulatra, csak mélyen meghajolt, és a lány arca elé libbenő kezét hirtelen-váratlan mozdulattal az ajkához emelte. Ezért aztán nem láthatta Anna üdvözült mosolyát, ami hálaként költözött az ajka szegletébe, hálaként, mert már tudta, fohásza mégis csak meghallgatásra talált.

3. HAMBURGI KENYÉRÜNNEP

Hamburg – kikötői látkép
(epuzzle.info)

Október eleje van. Az északnémet nagyváros úgy ragyog, mintha csupa üvegből építették volna. A magas templomtorony aranyozott kakasa kettős szivárványt kukorékol az égre. Csöpög-csurog minden. A park dúslombú tölgyei makkot és vizet záporoznak a nyakamba. Az igazi zápor éppen az előbb állt el. A metrólejáratban menedéket kereső színes emberhad kirajzik a kikötő irányába. A távolban valószerűtlen hófehér-ólomszín felhő nehezedik a folyton nyújtózkodó portáldaruk gémhada fölé. Ecsetvonás-sávban zúdul belőle az eső, és újabb szivárvánnyal díjazza önmagát. Szél támad, csattogva lobognak az árbcra feszített elnehezült zászlók. A víz nyugtalankodni kezd, megbillennek a hajók, tompa csattanással puffannak az oldalukat védő óriáslabda-puffancsok.

A kikötői sétányon hal- és mustárszag elegyedik a sör illatával és az Elba tengert idéző hasonlíthatatlan szagával. Az ide törekvő tömeget lacikonyhák sora várja. Párolog a virsli, illatozik a káposztás rétes. Felbőffen egy hajó, felrebbenek a sirályok, modellvasút-zúgással besuhan a magasvasút szürke-piros szerelvénye. A mögötte sorakozó csupa-üveg homlokzatú házsor tükröt tart az egész látvány elé. Távol egy harang kondul és egy gyorsbeszédű buszsofőr a ligeti kikiáltók modorában „stadtrundfahrt”-ra hívogatja a járókelőket. Az emeletes busz nyitott felső fedélzete a magas ár ellenére máris megtelik látványra vágyókkal. Odébb ugyancsak városnézésre invitál a hangosbemondó, csak hogy a vízen, egy kiszuperált cinóbervörös tűzoltóhajó fedélzetén.

Én inkább a gyalogsétát választom. Kerülgetem a tócsákat, a magamfajta báméshkodókat, meg a hosszú pórázon tartott korcskutyákat. Rábámulok a tükörüveg palotákra.

Fontosságuk tudatában terpeszkednek, magasodnak. Félszemmel a múltba néznek. Felém tükrözik a lebombázott templom megcsonkított tornyát. Hatalmas, napszitta, eső verte transzparens öleli körül úgy deréktájon.

„Emlékezzünk Hirosimára!” – ez áll rajta.

Igen, igen... Bűnösök vagyunk valamennyien!

Hirosima, 1945. augusztus 6.
(index.hu)

Hirosima - Béke emlékmű
(vilagorokseg.blog.hu)

Megkérdőjelezhetetlen sodrású a forgalom. Suhanás, száguldás, dübörgés. Egyetlen, relatíve biztos pont a mozgólépcsős felüljáró. És támpont a tekintetnek a csonka torony. Most utcasarok következik és általa egy meglepetés: a keresztutca vízből van! Rotyogó motorcsónak tördeli hullámszó-mozaikká a csatorna házkettőző tükrözését. Elvásott-korhadat faoszlopok sorakoznak a

mederszegélyen. Heringsirályok pihenőhelyei. A nekikoccanó hajót már nem bírnák. De itt nincs is hajó sehol. Inkább sörözőterasszá előléptetett (vagy lefokozott?) rakodómóló. Most teljesen néptelen.

Óratorony kondul.

Egy újabb templom. Téглаóriás. Teljesen ép. Oldalánál természetes szobor. Csak arca és teste van. Bronzát leprafoltos zöld ragya borítja. Aligha méltányolná a Nagy Reformátor. Nem róla szól, hanem azokról, akik állították.

A templom körül vásári csődület. Sorban állás. Megdöbbenek. Az esőkabátos emberek banánért állnak sorban.

Itt?! Banánért?! Sorban?!

Igen. Ma ünnep van. Fél áron kapható a banán, az alma, a narancs. A fél ár az fél ár, mindenütt a világon. Nekem pláne az. Tetemes gyümölcsrakomány tűnik el a hátizsákomban. Kilépek, de a sor csak gyarapszik.

Bemegyek a templomba. Vagyis inkább besodródok a tömeggel. „Élelmiszer kiállítás” – akad meg a szemem még a bejáratnál egy terebélyes plakáton. Nem fogom fel, miért éppen itt. Csak odabenn értek meg mindent.

Hatalmas belső tér fogad. Fehér és okker derűje tölti ki. Aranyló napkéve zúdul be az emeletnyi ablakon. Egy igazi kévére! Telt rozskalászok sűrűje bókol az őket megteremtő nap aranyló súlyától. A kéve fölött baldachin lóg a mennyezetről. Az is gabonából. Valahonnan diszkrét zene szól. Lágy gitárok tizenkilencedik század-mítosza. Schubertet is megidézik.

A karzatról óriásperec függők csüngenek. Köztük szárazvirág-csokrok és élővirág-zuhatagok. A padok oldaltámláin kékszalagos perecek lógnak.

Mi ez? Mi van itt?

A tömeg az oltár felé sodor. A padokban átszellemült arcú emberek ülnek. Komoly, markáns arcok. Hallgatják a gitárzenét. Parfümillat lengi körül őket.

Egy gazdagon megterített asztalhoz érek. Rogyadozik a sok-sok ennivalótól. Van itt minden, ami lisztből, cukorból készíthető. Pékek és cukrászok mesterművei. És ni csak! – mesebeli ennivaló: cukorsüveg! Cukorsüveg-domb-és hegyvidék! A konyhakert is itt van: burgonya-fészekalj, ülőke-úritök, dinnyenagyságú karalábok, selyem-rózsaszínben díszlő vöröshagymák, korallzátony karfiolok. Sárgarépa virágágy-szegélyek, uborka kerítésoszlopok, kenyér-védőpajzsok, cipó-kocsikerek, fonottkalács-evezőlapátok, vagy talán sörcefre keverők. Önkéntelenül keresni kezdem Jancsi és Juliska mézeskalács-házikóját. Mézeskalács akad, de a ház sehol. Csak Hófehérke almafája hervadozik pirosodó almástól, gyökerestől! Alatta ül a két zenész: gitározó

szirének. (Később kiderül: ők is magyarok, egy kis zsebpénzért.) Mögöttük gyertyák hadai égnek, illatos füstjük a „templomba járó” kukoricásba téved.

„Unsere täglich brot” – a mi mindennapi kenyerünk – olvasható a legnagyobb kenyéren. Az Úr szavait mormolják az oltár elé érkezők is.

Kenyérünnep. Az Új Kenyér Ünnepe! Hálaadó-nap. Protestáns tisztelgés. A Teremtő előtt? Vagy talán druida, kelta, ősgermán áldozás?

Eszembe jut, hogy éhes vagyok. Itt temérdek az enni- és innivaló. De ehhez nem nyúlhat senki sem. Itt minden az Ünnepe, az ünneplőké. De csak szemrevalóként.

Másutt azonban éheznek. A Világ ma már egészen kicsi, így hát nem is olyan messze. Ám arrafelé nem tudnak erről az étel-áldozatról. Tizenöt perce még én sem tudtam. Az áldozók sem tudnak az éhezőkről. Itt és most nem, mert itt a bőség uralkodik. Dölyfös-gőgös bőség. Dicsekvés: ezt mind mi készítettük! Szorgalmasak voltunk! A hálaadás itt nem alázat. Nem alamizsnálkodás. Inkább felhívás a méltatásra. Az elismerésre. Mert itt jobban esik a dicséret, az Isten házában. Verejték már nincs az arcokon. Nem is lehet. Kereshetem a verejtékezőket: nincsenek. Itt csak fogyasztók vannak. Kövér vagy szikár elégedettek. Polgárok. Hamburgiak.

A gitárok elhallgatnak. Taps a jutalmuk és talpak surrogása. Aztán jelet adva a magasban megzendül az ég: az áldozat elfogadtatott. Búg, búg az orgona, betölti a templom terét, rést üt a bekérgezett szíveken. „Ein feste Burg ist unser Gott”.

[Thomanerchor Leipzig "Ein feste Burg ist unser Gott" \(EG Lied 362\) Trauerfeier Kurt Masur \(MDR 2016\) \(4:23\)](#)

Örülnek az áldozatnak odafenn és örülnek ideleln is.

Ezek az emberek örülnek.

Lehetséges lenne, hogy csak átmenetileg?

(1995. okt.13.)

4.

TÜKRÖM, TÜKRÖM

Arvo Pärt - Spiegel im Spiegel (piano solo arrangement, Estonia L210) (9:15)

Arvo Pärt: Tükör a tükörben (Spiegel im Spiegel)

A pályázati kiírás első olvasására a 83 éves észt zeneszerző, Arvo Pärt: Tükör a tükörben (Spiegel im Spiegel) című alkotásának emléke ötlük fel bennem. Magam sem értem, hogy miért. Talán azért, mert a makacsul ismétlődő, szüntelenül variálódó, három hangra írt minimalista zongoradarab hasonló módon kihívó, mint a vakok számára a tükör. Két kérdés merül hát fel egyszerre: képes lehet-e a zene megjeleníteni a „tükör a tükörben” végtelen visszacsillogását? És ettől függetlenül, mégis ezzel párhuzamosan: egyáltalán mit jelent a nemlátó ember számára a tükör?

Arvo Pärt
Spiegel im Spiegel
für Violoncello und Klavier (1978)

♩ = 88 ca.

© Copyright 1973, 1980 by Universal Edition A.G., Wien

Universal Edition U.E. 30.338
Kun. N° 2004

Jócskán elszaladt az idő, már késő délutánba hajlott, de én még mindig a felvetett kérdéseken töprengtem. Annyi bizonyosnak látszott, hogy a szóban forgó zeneműben a hangok valamiféle makacs, bár folyton variálódó megismétlődésre vonatkoznak. Ami elvileg lehet tükörkép – „tükör a tükörben” – is. Ez a feltételezés azonban nem ad magyarázatot a másakra, egy sokkal

fontosabb kérdésre: **mit jelent a vak ember számára a tükör?** Talán csak egy megfogható, másféle tapasztalásnak nem engedelmeskedő, kisebb-nagyobb tárgyat? Aminek azonban a lényege mégis érthető? Vagyis az a tény, a tükör a valóság megkettőzésére (vagy megsokszorozására) szolgál. A tükör az eszköz, a tükröződés, a tükörkép viszont virtuális valóság.

No de milyen nehéz mindezt megérteni! Még a képlátás birtokában lévő állatok és ember számára is! Hiszen a tükör mindenekelőtt az ön-megismerés eszköze.

A lábasfejűek (polipok, tintahalak) tükörképükkel való első találkozásuk alkalmával megijednek, mert minden esetben riválist látnak a tükörképben. Ugyanez a helyzet a legtöbb gerinces esetében is. Persze nem egyforma mértékben. A madarak a költés idején megtámadják tükörképüket. Ugyanők nekirepülnek a tükröző felületű épületeknek, mert a tér folytatásának vélik azt. A kutyák felismerik a másféle állatokat, sőt fajtársaikat is, önmagukat azonban nem. A hím gorillák legelső reakciója is az elrettentés, a támadás. Ugyanők, más emberszabásúakkal együtt később a tükör mögé néznek. Néhány állat (például az elefántok, delfinek, bizonyos madarak, és más emberszabásúakkal együtt a gorillák is) végül is felismerik a tükörképben megjelenő önazonosságot. Ilyenkor illegetni kezdik magukat, és a nem, vagy nehezen látható testrészeket (szájüreget, nyakat, hátat stb.) próbálják megnézni. Az önazonosság felismerésének biztos módja az a teszt, amikor az állatra rárajzolnak valamit (pl. egy keresztet), amit az megpróbál eltávolítani.

A valóságos tükör tehát elválaszthatatlan a tükörképtől. De beszélhetünk tükörről átvitt értelemben is. A nemlátó emberek számára csakis ez a megközelítés lehetséges. Az olyan képletes beszéd azonban, miszerint „a szem a lélek tükre”, a vakok számára értelmetlen. Mintha a vak embernek nem lenne készsége és képessége a lelki jelenségekre. Már Homérosz is az ellenkezőjét bizonyította. Több ezer éve csodáljuk Odüsszeusz kalandos utazását, melynek „leírásában” a vak költő végtelen lelkiisége jelenik meg. De a látókra is jellemző, hogy mély lelki átélések idején lehunyják a szemüket. Az így feltáruló „valóság” mindig más, többnyire szebb, mint az eredeti.

Igen, igen! Persze nem vagyok Diderot, nem kutatom a gömb és kocka felismerhetőségét látóvá lett vakok által. Különben is: Diderot esetében nem a

vakságon volt a hangsúly, hanem azon az ismeretelméleti kérdésen, hogy a képzetek elválaszthatók-e az érzékeléstől. Itt viszont most vidám kicsengésű történetet várnak. Olyat például, hogy egy vak lány miként, hogyan sminkelte ki magát tükör nélkül. Ezt azonban én csak elképzelni tudom, nem leírni. Különböző is, az ilyen esetek legföljebb mosolyra fakasztanak. „Vak” Iluska jut eszembe, édesanyám vak ismerőse, pártfogoltja a Vakok Intézetéből. A vele egykorú lányt még esküvőjére, lakodalmába is meghívta.